ממשכנין אותו — גזבר הקדש. דכיון דלאו לכפרה אמי — משמי ליה. חייבי חטאות אין ממשכנין אותן — דכיון לכפוריה מטאיה קנעי לה — לא משמי ליה. אסתגר בקמייתא — הוסגרתי ונאלמתי בראשונה. ונמצא מועד — והזיק בפעם שואל. בעלים משלמין חצי נזק ושואל חצי נזק — דנטירותא דמס מיהא מקבל עליה. ובעלים, הואיל ולא הודיעוהו — משלמין המלי. הועד בבית שואל — שהזיק בתוך ימי שאילתו שלש פעמים. והחזירו לבעלים — ואחר כך הזיק — בעלים משלמין חצי נזק. לקמן מפרש טעמא, דקסבר רשות משנה. ופרכינן ריש לקיש. אריא לא שאילי — נטירותא דאריא לא קמילית עלי — דאי תם הוה לא הוה נגח. שהכיר בו שהוא נגחן — אבל לא ידע שנגח שלש נגיחות. הלכך, נטירותא [דתם] נגח — קבל עליה, והוה ליה לנטורי. מגופו — ולא משלי.

מְשַׁלֵּם הַאי כּוֹפֶר וְהַאי כּוֹפֶר — כּוֹפֶר אֶחָד אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא שְׁנֵי כּוֹפְרִין; הַאי חֲצִי כּוֹפֶר וְהַאי חֲצִי כּוֹפֶר, כּוֹפֶר שָׁלֵם אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא חֲצִי כּוֹפֶר! אַדְּיָתֵיב וְקָא מְעַיֵּין בָּהּ, אֲמַר לֵיהּ, תְּנַן: °חַיָּבֵי עֲרָכִין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן; חַיָּבֵי כּוֹפְרִין, מַאי? כֵּיוָן דְּכַפָּרָה הוּא — כְּחַטָּאת וְאָשָׁם דָּמֵי, מִחְמַר חֲמִיר עִילָּוֵיהּ וְלָא בָּעֵי מַשְׁכּוֹנֵיהּ. אוֹ דִּלְמָא: כֵּיוָן דִּלְחַבְרֵיהּ הוּא דְּבָעֵי מֵיתְבָא לֵיהּ — מָמוֹנָא הוּא, וְלָא לַגְּבוֹהַּ הוּא, וְלָא חֲמִיר עֲלֵיהּ וּבָעֵי מַשְׁכּוֹנֵיהּ. אִי נַמִי, כֵּיוָן דְּהוּא לָא חָטָא וּמָמוֹנֵיהּ הוּא דְּאַזִּיק, לָא חֲמִיר מִילְּתָא עִילָּוֵיהּ וּבָעֵי מַשְׁכּוֹנֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: שְׁבָקָן, אִסְתַּגַּר בְּקַמַּיְיתָא.

ב תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁאָלוֹ בְּחֶזְקַת תָּם וְנִמְצָא מוּעָד — בְּעָלִים מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, וְשׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; הוּעַד בְּבֵית שׁוֹאֵל וְהֶחֱזִירוֹ לַבְּעָלִים — בְּעָלִים מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, וְשׁוֹאֵל פָּטוּר מִכֻּלּוֹם. אָמַר מָר: שְׁאָלוֹ בְּחֶזְקַת תָּם וְנִמְצָא מוּעָד — בְּעָלִים מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, וְשׁוֹאֵל חֲצִי נֶזֶק. וְאַמַּאי? לֵימָא לֵיהּ: תּוֹרָא שְׁאִילִי, אַרְיָא לָא שְׁאִילִי! — אֲמַר רַב: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — שֶׁהִכִּיר בּוֹ שֶׁהוּא נַגְּחָן. — וְנֵימָא לֵיהּ: תָּם שְׁאִילִי, מוּעָד לָא שְׁאִילִי! — מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ: סוֹף סוֹף, אִי תָּם הֲוָה — פַּלְגָא נִזְקָא בָּעֵית שַׁלּוּמֵי, הָשְׁתָּא נַמִּי זִיל שַׁלֵּים פַּלְגָא נִזְקָא. — וְנֵימָא לֵיהּ: אִי תָּם הֲוָה, מִשְׁתַּלֵּם מִגּוּפוֹ! — מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ: סוֹף סוֹף, אַתְּ לָאו תּוֹרָא בָּעֵית שַׁלּוּמֵי לְדִידִי? — וְנֵימָא לֵיהּ:

אם תאמר שמשלם האי [שותף זה] כופר מלא, וכן האי [ושותף זה] כופר מלא — והלוא כופר אחד אמר רחמנא [אמרה תורה] שיש לשלם ולא שני כופרין. ואם תאמר כי משלם האי [שותף זה] חצי כופר, והאי [זה] חצי כופר, הרי כופר שלם אמר רחמנא [אמרה התורה] שיש לשלם ולא חצי כופר! אדיתיב [עד שישב] רב נחמן וקא מעיין [והיה מעיין] בה בשאלה זו למצוא לה פתרון, אמר ליה [לו] רב אחא בר יעקב שיש לו שאלה נוספת. תנן [שנינו במשנה]: חייבי ערכין מי שהתחייבו בנדר לתת להקדש את ערכם או את ערך חבירם ואין להם לשלם — ממשכנין אותן שנוטלים מרכושם וממשכנים עד שישלמו. חייבי חטאות ואשמות שנתחייבו להביא קרבן חטאת או אשם, אף שגם הם מחוייבים — אין ממשכנין אותן עד שיביאו קרבנם, שכן סומכים אנו על כך שרצונם להתכפר. ומעתה יש לשאול: חייבי כופרין מאי [מה דינם]? האם נאמר כיון שכפרה הוא, לכן כחטאת ואשם דמי [נחשב], מחמר חמיר עילויה ולא בעי משכוניה [חמור עליו הדבר בעיניו ולכן אין צריך למשכנו] כדי להבטיח לנו שישלם כופר זה, כי בוודאי ישתדל בעצמו להגיע לכפרה, גם בלא כפיה זו. או דלמא [שמא] כיון דלחבריה [שלחבירו] הוא דבעי מיתבא ליה [שצריך לתת לו] את הכופר, ואינו כחטאת ואשם שמקריב לשמים, הרי אף הכופר חוב ממונא [ממון] הוא בעיניו ולא לגבוה הוא, ולא חמיר עליה [חמור עליו] ולא ישתדל לשלם, ולכן בעי משכוניה [וצריך למשכנו]. אי נמי [או גם כן] אפשר לתת טעם אחר מדוע אין הכופר חמור בעיניו, כי כיוון שהוא עצמו לא חטא, וממוניה [ורק ממונו, שורו] הוא דאזיק [שהזיק] — לא חמיר מילתא עילויה, ובעי משכוניה [אין הדבר חמור עליו ומשום כך צריך למשכנו] שישלם. אמר ליה [לו] רב נחמן: שבקן, אסתגר בקיימתא [הנח לי, הרי נסגרתי בשאלה הראשונה] ואיני מוצא לה פתרון, ואינך צריך לשאול אותי שאלות קשות נוספות.

ב תנו רבנן [שנו חכמים]: אף שהשואל שור מחבירו הריהו מתחייב באחריות נזקיו, אם שאלו בחזקת שהוא תם, ונמצא השור מועד, ונגח והזיק — בעלים משלמין חצי נזק, ושואל משלם חצי נזק. הועד השור בבית שואל שנגח בהיותו שם שלוש פעמים והעידו בו בפני בית דין, והחזירו לבעלים ואחר כך נגח — בעלים משלמין חצי נזק שהרי לא אצלם הועד, ולגביהם הוא עדיין תם, ושואל — פטור מכלום שהרי אין עוד השור ברשותו. ומעתה מבארים את פרטי הדברים. אמר מר [החכם] בברייתא: שאלו בחזקת תם ונמצא מועד — בעלים משלמין חצי נזק, ושואל — חצי נזק. ושואלים: ואמאי [ומדוע] ישלם השואל בכלל? לימא ליה [שיאמר לו] למשאיל: תורא שאילי, אריא לא שאילי [שור שאלתי, אריה לא שאלתי] ולא ידעתי שמועד הוא והריהו כארי טורף, ולא קיבלתי עלי כלל שמירה של שור כזה! אמר רב: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים] — שהכיר בו השואל שהוא נגחן, ונמצא שבשעת שאילה ידע שהוא עלול להזיק. ומקשים עוד: ונימא ליה [ושיאמר לו] השואל לבעלים: אף שידעתי שהוא נגחן, מכל מקום תם שאילי [שאלתי] מועד לא שאילי [שאלתי], ולא קיבלתי עלי שמירה של שור מועד, שמשלמים עליו נזק שלם! ומשיבים: משום דאמר ליה [שאומר לו] הבעלים: סוף סוף אי תם הוה — פלגא ניזקא בעית שלומי [אם תם היה — בכל זאת חצי נזק היית צריך לשלם], השתא נמי זיל שלים פלגא נזקא [עכשיו גם כן לך שלם חצי נזק]. ושואלים: ונימא ליה [ושיאמר לו] השואל למשאיל: אי תם הוה [אם תם היה] הרי הנזק בתם משתלם מגופו של השור המזיק, ואני לא הייתי צריך לשלם מממוני! ומשיבים: משום דאמר ליה [שאומר לו] בעל השור: סוף סוף, את לאו תורא בעית שלומי לדידי [אתה, וכי לא שור שלם היית צריך לשלם לי]? שהרי כשואל היה עליך להחזיר לי את השור בשלימותו, ואם היו גובים מגופו היה עליך להחזיר לי שור שלם, ונמצא שבכל מקרה היה עליך תשלום נזק זה, ואם כן אינך מפסיד יותר כאשר השור מועד. ושואלים: ונימא ליה [ושיאמר לו] השואל:

תוספות

כופר אחד אמר רחמנא ולא שנים — ואף על גב דלגבי חטאת אמר בפרק "המצניע" (שבת צב,ב) גבי המוציא ככר לרשות הרבים והוציאו שנים חייבין, ומסתמא כל חד וחד חייב חטאת. התם, כיון דכל חד מיחייב אזדונו כרת — מיחייב נמי אשגגתו חטאת. ועוד, חטאת דלגבוה — אין להקפיד אי מביאין שתי חטאות, אבל כופר דלחבירו — למה ירויח זה במה שהשור לשנים.

כופר ישלם אמר רחמנא ולא חצי כופר — דוקא לענין כופר דכפרה היא, דמסתמא כפרה שלימה צריכא. אבל לענין התשלומין — אמר לקמן ב"מרובה" (עא,ב): "חמשה בקר" ואפילו חמשה חצאי בקר. ו"שה" אפילו מקצת שה, דפרק "אותו ואת בנו" (חולין עט,ב). ו"דמו" [אפילו] מקצת דמו, ד"כיסוי הדם" (שם פח,א). וחצי מתנות ד"הזרוע" (שם קלב,א). ו"בכור" ואפילו מקצת בכור דריש בכורות (ג,א) לא שייך לאתויי הכא. וההיא ד"חומש" ולא חצי חומש דפרק "יש בכור" (שם מח,ב) — שייך טפי. והא דמשלם תם חצי כופר לרבי יוסי הגלילי — היינו כופר שלם דידיה. וכן המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין ד"השולח" (גיטין מב,ב) דמשלם חצי כופר ליורשים — היינו כופר שלם דידיה.

חייבי כופר מאי — ביורשי הניזק עצמו מבעיא ליה, אם יכולין למשכנו.

ולימא ליה אי תם הוה משתלם מגופו — הך פרכא לית ליה לרבי יהודה, דאמר צד תמות במקומה עומדת. וכן ההיא פירכא ד"הוה מערקנא ליה לאגמא". אבל ההיא פירכא ד"מודינא ומפטרי" — אתיא אף אליבא דרבי יהודה, דכיון דאייעד לאו קנסא הוא.

לאו תורא בעית לשלומי — ואם תאמר: אי הוה תם לא הוה משתלם אלא כמו שהשור שוה, והשתא משלם כל חצי נזק מהעלייה, אף על פי שאין השור שוה כל כך! ויש לומר: דהשתא נמי לא משלם אלא בשויו של שור.

עיונים

כופר אחד אמר רחמנא הראשונים שאלו: מפני מה לא יביא כל אחד מהם כופר כדי לכפר על חלקו? והראב"ד משיב שכבר אמרו במסכת כריתות ששנים שחטאו בחטא אחד (כגון שאכלו כזית חלב) אף אינם מביאים קרבן. ובתוס' הסבירו כי אף שמצאנו חיוב חטאת על השותף עם חבירו בעבירה בשוגג — אין זה אלא במקום שבמזיד יש חיוב כרת על כל אחד מהם, אבל כאן הרי אין חיוב מקביל לכופר על בעל השור. ועוד אמרו (וכן כתב הרשב"א ועוד) שאין זה מן הדין שיורשי הניזק יקבלו יותר מן הסכום המגיע להם, שהוא כופר אחד.

כופר שלם וכו' שהרי כפרה היא, ואם אין בה כשיעור הראוי לה — אין זו כפרה. ואף שמצאנו שיש סבורים שקיים דין של "חצי כופר" בשור תם, מכל מקום הרי מתחילת חיובו אינו חייב אלא בחצי נזק בלבד, והוא איפוא "כופר שלם" מבחינתו.

חייבי כופרין מאי יש מסבירים שיורשי הניזק יכולים לתבוע כופר מבעל השור, והם שימשכנו אותו (תוס'), שהרי בית דין יכולים לרדת לנכסי כל אדם שחייב ממון לחבירו. ויש שכתב שדווקא בית הדין הגדול בירושלים הוא הנדרש לענין זה של כפרה וממשכן מי שאינו משלם (מאירי).

אסתגר בקמייתא רש"י, על פי הגרסה שלפנינו, מסביר: כבר נסגרתי ונאלמתי דום, בלי יכולת למצוא תשובה לשאלה הראשונה. ובערוך גרס "אסתניד", ומסביר שהוא ענין חולי וחולשה, ועניינו: אני כבר חולה וחלוש מן השאלה הראשונה.

שהכיר בו שהוא נגחן רש"י מפרש שידע שהשור נגח, אבל לא ידע שנגח שלוש פעמים. ויש מפרשים שידע בשור שהוא נגחן שנגח פעמים רבות, אבל לא ידע שהעידוהו בפני בעלים ובפני בית דין כדי לעשותו שור מועד (תורת חיים).

סוף סוף וכו' ומסביר הראב"ד כי אף שלגבי השור טעה, הרי מצד התשלומים אין כאן טעות, שהרי בשאילה קיבל על עצמו לשלם חצי נזק אם יזיק השור.

לאו תורא בעית לשלומי וכו' ושאלו בתוס': הלוא בשור תם משלם רק מגופו, ואם השור אינו שווה כחצי הנזק — אין גובים יותר מבעל השור. ואילו כאן, הלוא ייתכן שיהא הנזק גדול יותר משוויו של השור, ונמצא שהשואל יצטרך לשלם מן העלייה! ותירצו שאף כאן יש להסביר שהשואל משלם חצי נזק — ובלבד שלא יעלה ערכו על ערך השור ששאל (וראה גם בתורי"פ).

אורח ההלכה

חייבי ערכין חייבי ערכין, או מי שהתחייב בדמים למקדש — ממשכנים אותם ולוקחים מהם בעל כורחם מה שנדרו. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין פ"ג הי"ד).

חייבי חטאות ואשמות מי שנתחייב בקרבן חטאת או קרבן אשם — אין ממשכנים אותו להכריחו להביאה, לפי שרצונו בכפרה. אבל חטאת נזיר, כיון שאינה לכפרה — ממשכנים את הנזיר שיביאנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות פי"ד הי"ז).

חייבי כופרין מי שנתחייב כופר — ממשכנים אותו עד שישלם. שאף שבעיה זו לא נפתרה בגמרא פסק הרמב"ם להחמיר, לפי שהוא בספק איסור ולא ספק ממון. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות נזקי ממון פ"י ה"ד).

שאלו בחזקת תם שאל שור בחזקת שהוא תם ונמצא שהיה מועד. אם ידע השואל ששור זה הוא נגחן — הבעלים משלמים חצי נזק והשואל משלם חצי נזק. ואם לא ידע השואל שהוא נגחן — השואל פטור והבעלים משלמים נזק שלם. והראב"ד סבור שלא נאמר הדבר אלא כשתפסוהו בית דין, כדברי הגמרא להלן. וראה במ"מ ובכ"מ. (רמב"ם שם פ"ד ה"ח).

תורא בעית שלומי לדידי השומר שור תם של חבירו, והזיק השור, וגבו בית הדין חצי נזק מגופו של השור — אין השומר יכול לומר לבעלים: שורך הוא, אלא עליו לפצותו על כל מה שגבה ממנו הניזק. לפי דברי הגמרא כאן. (רמב"ם שם הי"ב. שו"ע חו"מ שצו, ח).

מסורת הש"ס

ט. ערכין כא,א. ב"ק קב,ב.

י. ירושלמי ב"ק פ"ד ה"יד. תוספתא ב"ק פ"ה ד (ע"י"ש). מכילתא דרשב"י שמות כא, כט. שם כא, לו.

גרסות

משלם האי יש בכת"י: **לישלם האי.**

כחטאת ואשם דמי יש בכת"י: **כחטאות ואשמות דמי.**

דלחבריה הוא דבעי מיתבא ליה ממונא הוא ולא לגבוה הוא יש בכת"י: **לחבריה בעי למיתבא ליה ולא לגבוה ממונא הוא.**

אסתגר בערוך גרס: **אסתניד.**

פלגא נזקא בעית יש בכת"י: **לאו פלגא נזקא בעית.**